

12. Черкас Б. Українське козацтво наприкінці XV – у першій половині XVI ст. / Б. Черкас // Історія українського козацтва : нариси у двох томах. – К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. – Т. 1. – С. 57-65.
13. Щербак В. Запровадження козацьких реєстрів / В. Щербак // Магістеріум : [зб. наук. пр.]. – К. : НАУКМА, 2010. – Вип. 41. Історичні студії. – С. 6-11.
14. Як козаки воювали / Ю.А. Мицик, С.М. Плохий, І.С. Стороженко. – Дніпропетровськ : Січ; К. : Пам'ятки України, 1991. – 302 с.
15. Kroll P. Rzeczpospolita wobec kozaczyzny w XVI-XVII wieku / Piotr Kroll // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2010. – Вип. XXVIII. – С. 26-32.
16. Łopatecki K. «Disciplina militaris» w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku / K. Łopatecki. – Białystok : In-t Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, 2012. – 801 s.
17. Gajl T. Herby szlacheckie Polski porozbiorowej 1772-1918 : tysiąc herbów / T. Gajl. – Gdańsk : L&L, 2005. – 199 s.
18. Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX w. / red. K. Lepszy. – Warszawa, 1953.
19. Polska encyklopedia szlachecka / red. S.J. Starykoń-Kasprzycki. – Warszawa : Wydawnictwo Instytutu Kultury Historycznej, 1937. – Т. IX. Wykazy polskich rodzin szlacheckich. – 381 s.

In the article pre-conditions of the first successful Cossack commission in 1571 have been described and its new-found final resolution has been analysed. It allows to discover the process of Cossack registered troops' on the Commonwealth's service appearance more deeply. At first time the mentioned source have been published in the appendix.

Key words: Cossack registered host, XVI-century Ukrainian history, Jurij Jazlovce'kyj, Zaporozhian Host, Sigismund II August.

Отримано: 11.02.2015 р.

УДК 94(477.40«192»):316.4.063.7–097.87

О. Б. Комарницький

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СОЦІАЛЬНІ ЧИСТКИ СТУДЕНТСЬКОГО СКЛАДУ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ УСРР НА ПОЧАТКУ 1920-х рр.: НА МАТЕРІАЛАХ ПРАВОБЕРЕЖЖЯ

У статті аналізуються політика радянської влади щодо регулювання соціального складу студентства педагогічних вишів Правобережної України на початку 20-х рр. XX ст. («соціально-академічні перевірки складу» або «перереєстрації»), нормативно-правове забезпечення чисток, а також їхні результати в окремих педвишах.

Ключові слова: студенти, інститут, чистка, комісія, радянська влада.

У 20-30-х рр. XX ст. мали місце масові порушення прав особи, антидемократичні і нерідко протизаконні кампанії чисток студентів, які за своїм соціальним походженням не мали довіри з боку існуючого режиму. Окремі аспекти цієї проблеми вивчали О.Л. Рябенко [1; 2], В.В. Ченцов [3], В.В. Липинський [4] та ін.

У даній статті ми проаналізуємо політику радянської влади щодо регулювання соціального складу студентства педагогічних вишів Правобережної

України на початку 20-х рр. ХХ ст., яке відбувалося в ході т. зв. «соціально-академічних перевірок складу» або «перереєстрації», охарактеризуємо нормативно-правове забезпечення чисток.

На початку 1920-х рр. студентство було надзвичайно строкатим у соціальному, політичному, віковому та інших аспектах [5, с.216-218]. Це стосується і педагогічних навчальних закладів. Так, в 1921 р. у газеті «Коммунист» зазначалося, що в Києві вищі навчальні заклади, у т.ч. і Київський ІНО, були розсадниками контрреволюції. Лунали заклики до категоричного перегляду соціального складу студентства з метою його «соціального поліпшення», негайного відрядження хоча б у незначній кількості комуністів у виші [6].

Різноманітність студентства Кам'янець-Подільського ІНО пояснювали тим, що він «спадкував од [Кам'янець-Подільського державного українського університету (функціонував у 1918-1921 рр.), фундатором і ректором якого був видатний державний, громадський і церковний діяч Іван Іванович Огієнко], весь старий склад студентів, дітей куркулів та дрібної буржуазії, з яких чимало було бувших учнів духовної семінарії» [7]. На думку дописувача Н. Василенка інститут був «не храмом й джерелом науки і знання для працюючих мас, а основним кріпосним фортом твердині – столиці Головного Отамана Петлюри». На його переконання, ректор І.І. Огієнко і «діяльніші» професори були найактивнішими діячами «петлюрівщини» [8]. В одній із публікацій газети «Червоний шлях» студентство К-ПДУУ називалося «гнилим», яке не могло дати «абсолютно ніякої відповіді, що воно роби[ло], кому, для кого і що мусить робити». Така мова зі «своїми професорами-катехізіками» мала зійти «з арени і муси[ла] лишити Вишу Школу» [9]. 4 жовтня 1921 р. ректор Кам'янець-Подільського ІНО С. Сидоряк повідомляв, що «серед студентства знаходяться одиниці, котрі не досерли до критичного розбирання фактів буденного життя, не цікавляться ані правами студентів, ані новим життям інститутів, плісніють у старій інерції...» [10]. У Київському ІНО була «невелика кількість куркульського і націоналістичного елемента. Була значна група буржуазної інтелігенції на перших курсах» [11].

Зважаючи на вищезазначене, починаючи з 1921 р., влада вдалася до регулювання соціального складу студентської молоді, яке отримало назву «соціально-академічної перевірки складу студентства», або «перереєстрації студентства».

14 жовтня 1921 р. колегія Укрголовпрофосвіти спільно з політкомісарами вишів розробила «Положення про проведення генеральної чистки» [12, с.38]. Невдовзі всі виші України отримали «Інструкцію по перереєстрації студентів вищих навчальних закладів України», метою якої було: «Вияснення особового складу студентів вузів України, їх освітнього цензу і професійного стажу, успішності в заняттях, ставлення до радянської влади, реформи вищої школи, вияснення соціального походження, становища та матеріального забезпечення, а головне – звільнення вищої школи від елементів, які заважають її пролетаризації і гальмують правильне виконання нею своїх функцій, а саме від елементів контрреволюційних, злісних спекулянтів та академічно невстигаючих» [13]. Особлива увага зверталася на перереєстрацію студентства інститутів народного господарства та народної освіти. Проводили перереєстрацію реєстраційні комісії, до складу яких входили представники ВЦРПС, Укрголовпрофосвіти, Губнаркому, один з викладачів, член партійного осередку вишу та політкомісар. Останній виконував функції голови комісії. Представника осередку КП(б) У наділяли повноваженнями секретаря [14, с.65]. Як правило, перереєстрацію розпочинали на зборах партгрупи, на яких голова комісії виступав з доповіддю про завдання перевірки. Студентам роздавали опитувальні анкети із запи-

таннями про соціальну і партійну приналежність, про ставлення до навчання і майбутньої професії. Члени комісії ознайомлювалися з кожним студентом персонально, з'ясовували думку про нього групи і викладачів [12, с.39]. Крім того, студенти мали надати комісії відповідні довідки, які б засвідчували їх соціальний стан, а також здати секретареві комісії студентський квиток, залікову книжку та продовольчу картку. Після перевірки отриманих даних комісія виносила своє рішення щодо підтвердження або заперечення його пролетарського походження. У випадку її позитивного рішення студент отримував назад свої студентські посвідчення, у разі ж негативного – відраховувався із вишу. Остаточні результати перереєстрації студентського складу публікувалися в стінній газеті інституту або в місцевій пресі [14, с.65].

У 1921 р. внаслідок перереєстрації з вишів УСРР усіх типів було відраховано 4 тис. осіб «різних контрреволюційних елементів» і 7 тис. таких, що «тільки вважалися студентами» (20% від загальної кількості «старого» студентства) [3, с.92; 15, с.92].

Підводячи підсумки «чистки» 1921 р., Я.П. Ряппо писав, що «минулорічна перереєстрація вивільнила наші інститути від номінального баласту (2%). Це і «мертві душі», і малокорисні для радянської держави елементи» [4, с.165]. Перереєстрації призводили до «радянзації вищої школи» [16, с.61]. Серед відрахованих були і студенти інститутів народної освіти. На жаль, ми не маємо конкретних статистичних даних щодо цього. Історик О.Л. Рябченко у своєму монографічному виданні подає інформацію про виключення з Київського ІНО як «ворожого та соціально-чужого елементу» низки студентів, у т.ч. і племінника видатного українського історика М.С. Грушевського С. Шамрая. У квітні 1923 р. Михайло Сергійович у листах до К. Студинського підкреслює, що то був «якраз найактивніший елемент, виключений із політ[ичних] мотивів, за обстоюв[ання] укр[аїнської] мови і дисциплін». Дещо пізніше історик назве ще один мотив цього звільнення: «Племінника мого, Ш[амрая], викинули з університету в Києві, тому що мій племінник, так і сказали просто! Такий «твердий націон[альний] курс?!» [1, с.137].

У 1922 р. відбулася ще одна «перереєстрація», мета якої – «розвантаження навчальних закладів від ворожих, спекулятивних елементів», «баласту навчальних закладів», «осіб, які несли службу у білих арміях та не реабілітували себе» [17], діти «соціально небезпечного елементу», колишніх капіталістів, дворян, купців, духовенства, чиновництва, неблагонадійних вчителів [3, с.95].

Як і в 1921 р., реєстраційні комісії використовували метод індивідуального опитування студентів, після чого вони вирішували долю молодих людей. До складу комісії входили політкомісар, представники партійних, комсомольських організацій і комітетів незаможних селян [18, с.87]. Один із студентів Київського ІНО так передав атмосферу чисток студентських рядів: «Студентство як стадо баранів, натовпом тіснилося заповнювати т.зв. анкети, де були напр[иклад] такі питання: «якій партії співчуваєте», «як ставитися до радянської влади», а при подачі анкети проводився справжній допит: «чому ви не комуніст», «як ставитися до ЧК[НК] і т.п. У випадку незадовільної відповіді студент оголошувався політично безграмотним і виключався з університету [Київського ІНО]. І, не дивлячись на це кричуще насилля над совістю, студентство, загалом, безпартійне і антикомуністичне йшло на реєстрацію без найменшого протесту, а деякі навіть для отримання пільг (звільнення від плати [за навчання] і т.д.) записувалися співчуваючими комуністами» [19, с.248].

Сучасні українські історики Г.В. Касьянов [21, с.58], В.В. Липинський [4, с.165], В.В. Ченцов [3, с.92] повідомляють, що після чергової чистки за межами вишів України опинилися 8 тис. осіб. Радянський історик М.А. Бистров [15,

с.40], автори колективної монографії «Вища школа Української РСР за 50 років» [18, с.87], сучасні дослідники В.І. Прилуцький [22, с.19] та В.К. Молоткіна [23, с.165] вважають, що внаслідок «перереєстрацій» виші покинули близько 1500 «соціально-ворожих і політично-чужих елементів».

У Кам'янець-Подільському ІНО перереєстрацію провели з 15 по 21 травня 1922 р. відповідно до наказу політкомісара від 10 травня [24, арк.18]. У результаті політичних і трудових чисток, проведених у 1922 р., з ІНО було відраховано майже 500 осіб. За порушення дисципліни звільнили ще 150 студентів [25, с.47]. Навесні 1922 р. із 887 студентів залишилося лише 252 [24; 26; 27, с.15]. Після літньо-осіннього прийому «надійної молоді» було відраховано ще 250 осіб «нетрудового елементу» [28; 29; 30, с.17]. Врезультаті у листопаді 1922 р. у виші залишилося 256 студентів і 73 слухачі підготовчих курсів [31, с.17]. Окремих студентів від звільнення рятувало лише зречення батьків, родичів тощо, яке друкувалося в газеті [32, с.257].

У Вінницькому ІНО в травні на перереєстрацію з'явилося 123 студенти із 199 [33]. Політистка, за словами дописувача журналу «Студент революції» Е. Невсипущого, «вияв[ила] слову політичну малосвідомість, як випускового курсу, так і інших». Насамкінець, автор робить невтішний висновок, що «1-й випуск ІНО... залишається зайвим тягарем для органів соціального виховання. Це ще не новий учитель. Лише окремі одиниці з них, після певної роботи над ними і під певним керівництвом зможуть принести якусь користь на освітньому фронті» [34, с.99].

Своєрідний підсумок чисток 1921-1922 рр. підвів М.В. Фрунзе, який виступаючи на VII Всеукраїнському з'їзді Рад, сказав: «Ми... переглянули весь склад й відкинули ті елементи, котрі не відповідають нашим вимогам. Ви знаєте, що кілька десятків чоловіків з найвищої професури довелося вислати за межі України» [35, с.210]. Подавалося це як успіх, вияв класової пильності, не замислюючись про наслідки для науки і освіти.

Все ж, не вважаючи на вжиті радянською владою заходи по очищенню вишів від «соціально-чужих» елементів, вони не принесли їм очікуваного успіху. У 1922 р. констатувалося, що «основна маса студентства, особливо старших курсів, представляє собою дрібнобуржуазну дипломовану міщанську масу. Вища школа стала одним з організаційно-ідейних центрів, що намітився на фоні нової економічної політики, відродження буржуазної ідеології». У зв'язку з цим пленум бюро осередків вишів м. Києва 26 грудня того ж року визнав за необхідне «прискорити проведення Всеукраїнської чистки студентства, яка є найближчим заходом у боротьбі з ворожою пролетаріату буржуазною ідеологією». У зверненні до всіх бюро більшовицьких осередків київських вишів зазначалося: «В громадській роботі серед студентства необхідно вести наступ на ворожі пролетаріату угруповання (релігійні, націоналістичні, есеро-меншовицькі, УКП), рішуче боротися з намаганнями відродити студентські організації у вигляді земляцтв і т.п. Вести постійну роботу серед студентства по підриву авторитету немарксистських професорів в їх трактовці суспільних наук» [36, с.150].

16 січня 1923 р. губернські комітети КП(б)У, політкомісари вишів отримали листа підписаного секретарем ЦК КП(б)У Петровським «Про перереєстрацію студентів ВУЗів», у якому вказувалося на необхідність «вивести з вузів політично-шкідливий і антирадянський елемент». Зазначалося, що кампанію по чистці вишів комісії мали погоджувати з губкомами. Підставами для відрахування молоді з вишів були: «а) політична ворожість; б) належність до антирадянського елементу». Крім того, з ВНЗ вилучалися «особи, які [були] безумовним невстигаючим баластом у закладах, які запідозрені у спекуляції»;

особи, які служили в білих арміях і не реабілітували себе» [37]. Що стосується останніх, то в березні 1923 р. ДПУ направило вишам циркуляр такого змісту: «Завідуючим профтехосвіти. Всім офіцерам, військчиновникам, чиновникам військового часу, адміністративному складу, юнкерам і вільнонайманим колишньої армії, що служили свого часу в білих арміях або тільки проживали на території, яка була зайнята білими, Петлюрою, гетьманом, Денікіним та ін. і тепер є вчителями чи учнями у всіх вузах, треба подати до ДПУ на ім'я особливої комісії заяви про залишення їх в учбових закладах. Термін подання дійсних заяв установлюється дводенний. Ті, хто не подав заяв, будуть виключені» [2, с.140; 3, с.95]. Після отримання цього наказу у вишах створювалися відповідні комісії, серед членів яких обов'язково мав бути представник ДПУ. Частина студентів факт служби у білогвардійських загонах визнала. Завдяки цьому вони отримали право залишитися у вишах [1, с.139].

Чистки відбувалися і на основі рішень місцевих органів. Наприклад, 8 травня 1923 р. на засіданні партбюро Кам'янець-Подільського ІНО був заслуханий обіжник губвиконкому від 13 квітня за №257 про порядок чистки студентів-членів КНС [38]. У цьому навчальному закладі завдяки репресивним заходам влади було «вичищено» 100 студентів [29, арк.32, 58].

Навесні 1923 р. було проведено ще одну чистку. 6 березня завідувач Подільського губернського відділу народної освіти звернув увагу на те, що «у професійні установи попадає багато буржуазного елемента, котрий орієнтується не на дану спеціальність, а використовує дану установу, як підготовку до других своїх цілей», тому пропонував знову провести чистку [39, арк.29]. Як наслідок, наприкінці березня в Кам'янець-Подільському ІНО провели нову перереєстрацію, у ході якої відрахували 31 студента (як антирадянський елемент – 7 осіб, як спекулянтів – 3, за соціальним статусом і політичною несвідомістю – 1, за неуспішність – 12, 8 – з числа тих, які ставили за мету перейти в інший вищ, або прибули з інших ВНЗ) [40-42; 43, арк.1-13; 44-46]. Серед відрахованих були 11 студентів, які у свій час навчалися в Кам'янець-Подільському державному українському університеті [42; 43, арк.15; 47; 48, с.394, 435, 456, 485, 503, 504, 550, 551, 561, 574, 587].

У протоколі засідання бюро Кам'янець-Подільського повітового парткому вказувалося, що проведена в березні 1923 р. чистка студентів і професорів допомогла звільнитися від «баласту» [49, с.32]. Цей документ певною мірою не співвідноситься з травневим 1923 р. наказом завідувача губернського відділу народної освіти, у якому, зокрема, йшлося про те, що «вищі школи і профшколи найшли правильну лінію праці як в академічному, так і господарському відношенні, всі ті хвости, які гальмували роботу, залишилися позаду. Почувається задоволений рух студентства, який принесе користь Радянській республіці» [39, арк.78]. Тоді ж один з дискусувачів газети «Червоний шлях», відвідавши засідання комісії по політчистві і заслухавши відповіді студентів, зробив висновок, що майбутні фахівці «рахують зайвим займатися маловажними науками» – політекономією, марксизмом-ленінізмом. Нещадно таврував він одного з студентів [Ге-р], батько якого, маючи млин, експлуатував робітників [50]. За даними місцевого апарату ДПУ понад 50% кам'янецьких студентів були дітьми «куркулів, священників, спекулянтів», які, аргументуючи потребою навчатися, ухилялися від виконання військової повинності [49, с.32-33].

Влітку 1923 р. було проведено ще одну перереєстрацію. З 23 по 30 липня відрахували 26 студентів [51].

Того ж року регулярно організовувалися показові товариські суди, на яких розглядалися справи студентів, які виявили в своїх діях «класову ворожнечу».

Зокрема, 4 березня 1923 р. заслухали справу студентки В. Альбертін, яка покинула хорорий колектив, заявивши при цьому: «Між мужланами, хамами і мужиками не бажаю бути». Суд, взявши до уваги її малосвідомість й образи, нанесені їй окремими особами, а також керуючись «пролетарською свідомістю», ухвалив відрахувати В. Альбертін з складу студентів з правом поновлення через 3 місяці [52].

У Київському ІНО внаслідок «перереєстрації», яка тривала впродовж березня-квітня 1923 р., з 1149 студентів не виключили нікого, але справи 31 особи передали на розгляд у вищі інстанції. Реєстраційну комісію очолював заступник політкомісара вишу М. Загорський [53, с.57]. Не пройшли «політичної перереєстрації» 7 студентів ІНО [54]. Колишня студентка Київського ІНО письменниця Д. Гуменна відзначала, що чистки йшла одна за одною: «У мій лексикон почав входити цей новий досі термін. Це крилате слово почало пурхати на зборах, в оголошеннях, у комісіях» [2, с.137].

У Волинському ІНО в березні 1923 р. за наслідками перереєстрації з вишу відраховували 18 осіб [55; 56].

Таким чином, на початку 1920-х рр. влада вдавалася до антидемократичних і протизаконних кампаній чисток студентів вишів радянської України, зокрема педагогічних, завдяки чому більшовики регулювали соціальний склад молоді. Підставою для позбавлення студентського статусу було, насамперед, соціальне і політичне становище студентів і членів їх родин під час Української революції 1917-1920 рр. «Соціально-академічні перевірки» або «перереєстрації» проводилися під різними приводами.

Список використаних джерел:

1. Рябченко О. Студенти радянської України 1920-1930-х років: практики повсякденності та конфлікти ідентифікації : монографія / О. Рябченко. – Харків : Харків. нац. академ. міськ. госп-ва, 2012. – 456 с.
2. Ї ж. Чистки студентського складу вищих навчальних закладів Радянської України (1920-ті рр.) // Укр. іст. журн. – К., 2010. – №5. – С. 136-152.
3. Ченцов В.В. Політичні репресії в радянській Україні в 20-ті роки / В.В. Ченцов. – К., 1999. – 482 с.
4. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УСРР у 20-і роки : монографія / В.В. Липинський. – Донецьк : РВА, Донецьк. держ. техн. ун-т, 2000. – 247 с.
5. Луначарский А. Проблемы народного образования : сб. ст. / А. Луначарский. – 2-е изд. – М. : Работ. просвещ., 1925. – 224 с.
6. Высшая школа – гнездо контрреволюции // Коммунист. – 1921. – 28 янв.
7. Круглик П. На кордоні (Кам'янецький ІНО) / П. Круглик // Студент революції. – Харків, 1924. – №7. – С. 40.
8. Василенко Н. Кілька слів про Камінецький університет / Н. Василенко // Вісти Кам'янець-Подільського повітового революційного комітету та Кам'янецького бюро Комуністичної партії (більшовиків) України. – Кам'янець-Подільський, 1921. – 9 черв. – №139. – С. 1.
9. Великий перелом в Вищій Школі // Червоний шлях. – Кам'янець-Подільський, 1923. – 13 квіт. – №70. – С. 2.
10. Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.), ф.р.302, оп.1, спр.11, арк.84.
11. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф.166, оп.2, спр.1077, арк.105.
12. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) / В.К. Майборода. – К. : Либідь, 1992. – 196 с.

13. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.234, арк.1.
14. Мошик І. Особливості та проблеми формування студентського контингенту ВНЗ Чернігівщини у 20-х роках ХХ століття / І. Мошик // Українознавство: наук. журн. – К. : НДІ українознавства МОН України, 2010. – №2. – С. 63-69.
15. Бистров М.А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917-1937 рр.) / М.А. Бистров. – Харків : Вища шк., 1974. – 144 с.
16. Ляпіна О.В. Становлення інститутів народної освіти в УРСР (перша половина 1920-х рр.) / О.В. Ляпіна // Гілея: наук. вісн. : зб. наук. пр. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 18. – С. 56-65.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.20, спр.1776, арк.18.
18. Вища школа Української РСР за 50 років / [кер. авт. кол., відп. ред. В.І. Пічов]. – К. : Київ. держ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, 1967. – 395 с.
19. Очеретянко В. Переслідування української інтелігенції у першій половині 20-х рр. (за матеріалами фондів «Російського зарубіжного архіву Російської Федерації») / В. Очеретянко // 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ : наук.-публіц. журн. – К., 1997. – №1/2. – С. 240-252.
20. Лаврут О.О. Деякі аспекти становлення соціального портрету студентства у 20-ті роки ХХ ст. / О.О. Лаврут // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили] : наук. журн. – Миколаїв : Чорномор. держ. ун-т ім. П. Могили, 2010. – Вип. 127. – Т. 140. – С. 32-36.
21. Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г.В. Касьянов. – К. : Глобус, Вік ; Едмонтон : Канад. ін-т Укр. студій Едмонтон. ун-ту, 1992. – 176 с.
22. Прилуцький В.І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920-1939 рр.) / В.І. Прилуцький. – К. : Ін-т іст. України НАН України, 2001. – 249 с.
23. Молоткіна В. Діяльність молодіжних громадських організацій у вищих навчальних закладах Київщини / В. Молоткіна, Л. Хмельницька // Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди», 2009. – Вип. 22. – С. 163-169.
24. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.218, арк.17-18зв.
25. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський інститут народної освіти: розвиток, досягнення та утрати (1921-1930 рр.) / Е.М. Мельник, А.Г. Філінюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. пр. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 1998. – Т. 1. – С. 28-40.
26. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.5, арк.8, 194.
27. Нестеренко В.А. Українізація на Поділлі в 20-30-ті роки ХХ ст. (основні напрями, недоліки та особливості) / В.А. Нестеренко. – 2-е вид., доп. та виправл. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. – 68 с.
28. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.1513, арк.47.
29. Держархів Хмельницької обл., ф.п.1, оп.1, спр.203, арк.28зв., 32, 58.
30. Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти / В. Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Кам'янець на Поділлі : Друкарня ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С. 1-24.
31. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка (1918-2012 рр.) : іст. нарис / О.М. Завальнюк, О.Б. Комарницький. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – 340 с.
32. Посвістак О.А. Культурно-освітня і наукова інтелігенція Поділля та влада на початку 20-х рр. ХХ ст.: зародження політичного конфлікту / О.А. Посвістак // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2006. – Т. 16. – С. 254-262.
33. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.1050, арк.101.
34. Невсипущий Е. Вінницький Інститут Народної Освіти / Е. Невсипущий // Студент революції. – 1923. – №4-5. – С. 99.

35. Кліцаков І.О. Педагогічні кадри України (1917-1937 рр.) / І.О. Кліцаков. — Донецьк : Юго-Восток, 1997. — 310 с.
36. Прилуцький В. Участь студентства УСРР в суспільно-політичному та культурному житті в 1920-ті роки / В. Прилуцький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : міжвідомч. зб. наук. пр. — К. : Ін-т іст. України НАН України, 2007. — Вип. 16. — Ч.2. — С. 147-162.
37. ЦДАГО України, ф.1, оп.20, спр.1645, арк.26.
38. Держархів Хмельницької обл., ф.п.3, оп.1, спр.39, арк.66.
39. Там само, ф.р.302, оп.1, спр.206, арк.29, 78.
40. Там само, спр.384, арк.6.
41. Там само, спр.395, арк.26.
42. Там само, спр.465, арк.1.
43. Там само, спр.473, арк.1-13, 15.
44. Там само, спр.477, арк.34.
45. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.848, арк.62.
46. Там само, оп.3, спр.252, арк.281зв.
47. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.456, арк.25.
48. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.) / О.М. Завальнюк. — Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2006. — 632 с.
49. Посвістак О.А. Політичні репресії проти культурно-освітньої інтелігенції Поділля на початку 1920-х рр. / О.А. Посвістак // Історія України: маловідомі імена, події, факти : зб. ст. — К. : Ін-т іст. України НАН України, 2007. — Вип. 34. — С. 23-34.
50. Б. Жах студентів / Б. // Червоний шлях. — 1923. — 12 берез. — №57. — С. 2.
51. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.385, арк.50.
52. Життя вищих шкіл // Червоний шлях. — 1923. — 6 берез. — №55. — С. 3.
53. Ляпіна О.Л. Студенти міста Києва у 1920-ті рр. / О.Л. Ляпіна // Соціальна історія : наук. зб. — К., 2009. — Вип. V. — С. 52-59.
54. Державний архів м. Києва, ф.р.346, оп.1, спр.17, арк.23.
55. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.843, арк.15зв.
56. Там само, спр.1057, арк.66зв.

The article is about the policy of the Soviet government to regulate the social composition of the student pedagogical university of Right-bank Ukraine in the early 20's. XX century. («Social and academic verification composition» or «re-registration») provides data on regulatory support cleansing and their results in some pedagogical universities.

Key words: students, institute, cleaning, commission, soviet power.

Отримано: 26.02.2015 р.